

Standaarden, certificaten en monitorsystemen in de ICT-sector

Op weg naar een duurzame
aankooppraktijk ?

April 2020

Colofon

Titel: Standaarden, certificaten, en monitoringsystemen in de ICT-sector: op weg naar een duurzame aankooppraktijk?

Datum: 20 april 2020

Auteur:

Dr. Boris Verbrugge

Redactie:

Kim Claes

Omslagfoto: Marvin Meyer

Verantwoordelijke uitgever: Kim Claes, CATAPA vzw, K. Maria Hendrikaplein 5, bus 401, 9000 Gent

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld op volgende website: fairictflanders.be/leernetwerk

Een publicatie van:

Deze publicatie kwam tot stand met de steun
van de Vlaamse Overheid en de Europese Unie.

Vlaanderen
verbeelding werkt

De Vlaamse Overheid kan niet verantwoordelijke gesteld worden voor de inhoud van deze publicatie. De inhoud van deze publicatie valt onder de exclusieve verantwoordelijkheid van CATAPA en kan ik geen geval worden beschouwd als een weerspiegeling van het standpunt van de Europese Unie.

Standaarden, certificaten, en monitoringsystemen in de ICT-sector: op weg naar een duurzame aankooppraktijk?

April 2020

Net als andere sectoren kampt de ICT-sector met heel wat uitdagingen op het vlak van duurzaamheid. De laatste jaren zien we een toenemend aantal initiatieven die aan de slag gaan met deze uitdagingen. Maar hoe betrouwbaar zijn deze initiatieven? Waar zitten de belangrijkste verschillen? En hoe bruikbaar zijn ze voor de aankooppraktijk?

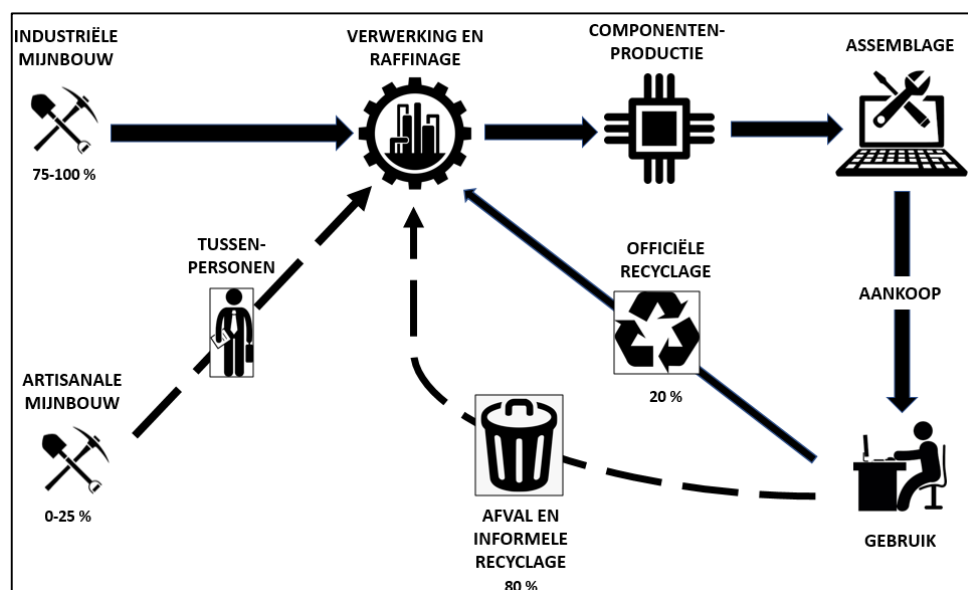
Uitdagingen in de ICT-productieketen

De waardeketen van ICT-producten is een sterk geglobaliseerde keten. De keten start met de ontginning (of recyclage) van een breed gamma mineralen. Het merendeel van zulke mineralen wordt gewonnen via grootschalige industriële mijnbouw, welke een verregaande impact heeft op het ecosysteem, en op lokale economische systemen. Een beperkter deel (vooral waar het gaat om kostbare mineralen als goud en kobalt) is afkomstig van de kleinschalige artisanale mijnbouw. Ondanks haar belang voor lokale tewerkstelling, heeft ook de artisanale mijnbouw te kampen met belangrijke sociale (bv. kinderarbeid) en

ecologische uitdagingen (bv. bodemerosie en kwikvervuiling). De mineralen worden vervolgens in smelterijen en raffinaderijen, omgevormd tot bruikbare materialen voor de productie van ICT. Waar grote ICT-merken als Apple en Dell zich steeds meer zijn gaan toeleggen op activiteiten met een hoge toegevoegde waarde als productdesign en marketing; is de eigenlijke productie en assemblage van ICT' grotendeels verschoven naar lageloonlanden in (Zuid-) Oost-Azië, Latijns-Amerika, en Oost-Europa. Ook hier bestaan belangrijke risico's voor mens en milieu, zoals slechte arbeidsomstandigheden in fabrieken, en het veelvuldig gebruik van toxische stoffen. Los van energie- en grondstoffenverbruik tijdens de productie en het gebruik van ICT-hardware, is er de vraag wat er gebeurt wanneer producten het einde van hun levensduur bereiken. Wereldwijd wordt slecht een vijfde van het ICT afval (e-waste) op correcte wijze gerecycleerd¹. Het merendeel van de e-waste komt terecht op stortplaatsen of in de informele economie, waar het gerecycleerd wordt in vaak erbarmelijke omstandigheden.

SAMENVATTING

- Certificaten geven een indicatie van hoe duurzaam ICT-producten/producenten zijn, en kunnen een belangrijke eerste stap zijn op weg naar een duurzame aankooppraktijk.
- Tegelijk focussen ze vaak selectief op een of op enkele problemen in de ICT-keten, en kampen ze (in verschillende mate) met belangrijke uitdagingen op het vlak van verificatiesystemen. Dit is met name het geval waar het gaat om sociale criteria, waarvoor gebruik gemaakt wordt van sociale audits.
- Van de verschillende initiatieven die onder de loep genomen worden heeft Electronics Watch allicht het meeste potentieel, omdat het inzet op alternatieve monitoringsystemen en op collectieve actie door aankopers. Het is echter exclusief gericht op publieke aankopers.
- De keuze om aan de slag te gaan met een bepaald certificatie- of monitoring-systeem dient te passen binnen een breder beleid van 'gepaste zorgvuldigheid', waarin een kritische reflectie over risico's en een dialoog met leveranciers centraal staan.

Figuur 1: Vereenvoudigde weergave van de ICT-productieketen

¹ The Platform for Accelerating the Circular Economy (PACE) (2019). A New Circular Vision for Electronics Time for a Global Reboot. Beschikbaar op http://www3.weforum.org/docs/WEF_A_New_Circular_Vision_for_Electronics.pdf

Standaarden, certificaten, en labels

Eerst en vooral is het van belang om conceptuele duidelijkheid te verschaffen. Om in aanmerking te komen voor een certificaat moeten bedrijven, processen, of producten voldoen aan een set sociale en/of ecologische criteria, die onderdeel uitmaken van een **duurzaamheidsstandaard**. Een **certificaat** biedt dan bepaalde garanties dat bedrijven, processen, of producten voldoen aan deze standaard. Een **label** is vooral bedoeld voor communicatie naar eindgebruikers, en biedt niet noodzakelijk harde garanties –het kan ook zuiver voor commerciële doeleinden zijn. Hoewel we in eerste instantie focussen op certificatie als de meest zichtbare expressie van de duurzaamheidsagenda in de ICT-sector, zijn deze certificaten veelal nauw verbonden met standaarden en labels.

Het certificatielandschap is zeer divers, en er bestaan belangrijke verschillen tussen certificaten op het vlak van focus en inhoud, en op het vlak van verificatiemechanismen. Vaak wordt een onderscheid gemaakt tussen certificatie door een eerste partij (waarbij het bedrijf zelf instaat voor certificatie), een tweede partij (waarbij een entiteit gelinkt aan bedrijf staat in voor verificatie, bv. een sectorfederatie), en een derde partij (waarbij een onafhankelijke partij instaat voor verificatie). Verificatie door een derde partij is in bijna alle gevallen te verkiezen boven andere vormen van certificatie. In de meeste gevallen gebeurt zulke verificatie via een systeem van externe audits, die uitgevoerd worden door gespecialiseerde firma's (bekende voorbeelden zijn SGS en TÜV Nord).

Voorstanders wijzen op de sensibiliserende en marktsturende rol van duurzaamheidscertificatie: het stelt consumenten en aankopers in staat om bewuster te kiezen voor duurzame producten, en moedigt producenten aan om zulke producten te ontwikkelen². Onderzoek naar de impact van certificatie op het terrein is niet eenduidig: hoewel de impact positief kan zijn, hangt dit af van een aantal factoren, waaronder de kenmerken van certificatiemechanismen, maar ook de context waarin ze worden geïmplementeerd³.

Certificatiesystemen hebben echter ook te kampen met belangrijke uitdagingen, en dan met name op het vlak van verificatie. Zelfs verificatie door een derde partij kan vaak geen garanties bieden, omdat auditsystemen omwille van hun rigide karakter (vaak wordt gewerkt met gestandaardiseerde vragenlijsten) zelden een realistisch beeld van de situatie op het terrein geven⁴. Waar overtredingen worden vastgesteld, leiden deze zelden tot betekenisvolle 'correctieve acties'.

Deze situatie kan mede verklaard worden vanuit het feit dat auditbedrijven vaak betaald worden door de bedrijven die ze geacht worden te controleren, wat leidt tot belangenconflicten.

Vele certificatiemechanismen slagen er ook niet in om de complexiteit van globale waardeketens te vatten, omdat ze slechts naar één of naar enkele fases in de levenscyclus van een product kijken, of omdat ze enkel focussen op directe (tier-1) toeleveranciers. Certificatie brengt ook significante kosten met zich mee, wat maakt dat het moeilijk haalbaar is voor kleinere bedrijven, die op die manier kunnen uitgesloten worden van aankoopdossiers. Tenslotte creëert de wildgroei aan certificaten en daarbij horende labels verwarring bij consumenten en producenten, en creëert deze risico's op competitie en duplicatie⁵.

Op langere termijn riskeren deze kritieken de geloofwaardigheid en betrouwbaarheid van certificatie te ondermijnen. Het certificatielandschap is echter zeer dynamisch, en de organisaties die verantwoordelijk zijn voor certificaten gaan aan de slag met deze kritiek. De informatie in dit document is dan ook onvermijdelijk een momentopname (Maart 2020).

ICT-Productcertificatie

Momenteel bestaan er slechts vier certificatiemechanismen die specifiek relevant zijn voor ICT-producten: TCO Certified, Energy Star, EPEAT, en in mindere mate ook Blauer Engel (voor printers en multifunctionals)⁶. EPEAT is strikt genomen geen certificatiesysteem, maar een ratingsysteem. Naast deze sectorspecifieke mechanismen bestaan er ook generische 'ecolabels' die potentieel ook van toepassing zouden kunnen op ICT-producten.

In dit deel geven we voor elk van deze systemen een korte analyse van hun bereik (marktbeschikbaarheid⁷; welk deel van de keten; welke sociale en ecologische criteria), betrouwbaarheid (welke verificatiesystemen), en bruikbaarheid voor aankopers. Globaal genomen zijn certificaten vrij eenvoudig te verwerken in aankoopdossiers. De huidige Wet Overheidsopdrachten reikt publieke aankopers hiervoor verschillende mogelijkheden aan⁸. Private aankopers beschikken in theorie over meer vrijheid om zulke systemen op te nemen als eisen in hun aankoopdossier. Waar het gaat om marktbeschikbaarheid focussen we op de meest courante producten, namelijk desktops, tablets, laptops/notebooks, beeldschermen, smartphones en 'imaging equipment'⁹.

2 Blackman, A., & Rivera, J. (2011). Producer-level benefits of sustainability certification. *Conservation Biology*, 25(6), 1176-1185.

3 Oya, C., Schaefer, F., & Skolidou, D. (2018). The effectiveness of agricultural certification in developing countries: A systematic review. *World Development*, 112, 282-312.

4 Zie bijvoorbeeld Clean Clothes Campaign (CCC) (2019). *Fig Leaf for Fashion: How social auditing protects brands and fails workers*. Beschikbaar op <https://cleanclothes.org/file-repository/figleaf-for-fashion.pdf/view>

5 Lambin, E. F., & Thorlakson, T. (2018). Sustainability standards: Interactions between private actors, civil society, and governments. *Annual Review of Environment and Resources*, 43, 369-393.

6 De officiële criteriadocumenten zijn hier te vinden: TCO Certified: <https://tcocertified.com/certification-documents/>; EPEAT: <https://greenelectronicscouncil.org/epeat-criteria/>; Blauer Engel: <https://www.blauer-engel.de/en/companies/basic-award-criteria>

7 Deze beoordeling is gebaseerd op een intern werkdokument van de hand van Els Vervimp (Vlaamse Overheid) ter voorbereiding van een aanbesteding. Het uitgebreide document kan bij interesse gedeeld worden. Er wordt in dit overzicht geen rekening gehouden met technische specificaties. Het is de verantwoordelijkheid van aankopers om zich te vergewissen van het aanbod, om zich ervan te verzekeren dat er voldoende toestellen zijn die aan de eigen specificaties voldoen, en die tegelijk een label dragen.

8 Kenmerken die betrekking hebben op het product kunnen geëist worden indien ze voldoen aan de in art. 54 Wet Overheidsopdrachten gestelde voorwaarden. Meer info: zie Agentschap facilitair bedrijf (2018). Handleiding duurzaamheidsoverwegingen bij overheidsopdrachten, pp. 23-24; Fair ICT Flanders Onderzoeksdossier hoofdstuk II: Aankoop van ICT hardware.

9 'Imaging Equipment' omhelt een brede categorie waaronder printers, copiers en multifunctionals vallen.

TCO Certified is ongetwijfeld het bekendste certificatiesysteem voor ICT-producten. Het wordt beheerd door TCO Development, een non-profit organisatie die streeft naar een duurzamere ICT-sector, en eigendom is van TCO, een Zweedse vakbondsfederatie.

Bereik? TCO-certificatie is van toepassing op een breed spectrum van producten binnen 8 categorieën¹⁰. Voor laptops en beeldschermen is de marktbeschikbaarheid voldoende, voor desktops gemiddeld, voor tablets beperkt, en voor printers en smartphones onbestaand¹¹. TCO-certificatie is wijdverspreid, en is beschikbaar voor meer dan 3,500 producten van meer dan 20 verschillende merken.

TCO neemt de hele levenscyclus van een product in beschouwing, van grondstoffenontginning tot recyclage. Het label steunt op een reeks minimumeisen¹², die betrekking hebben op milieu (bv. energieverbruik, recyclageopties, levensduurte), sociale duurzaamheid (bv. respect voor ILO-conventies, minimumlonen, verantwoorde aankoop van mineralen¹³), en consumentenwelzijn (bv. ergonomisch design, geluidsnormen). Sommige eisen focussen op het product zelf, anderen op het bedrijf of de fabriek waar het wordt vervaardigd¹⁴. Hoewel TCO ook sociale criteria meeneemt, zijn er kritische stemmen die vinden dat het hierin niet ver genoeg gaat, en zelfs beneden de geldende sectornormen blijft¹⁵. Hoewel de meest recente versie van TCO-criteria (generatie 8) deels tegemoetkomt aan deze kritiek, blijven er belangrijke uitdagingen bestaan¹⁶.

Betrouwbaarheid? Verificatie gebeurt door onafhankelijke verificatie-instanties¹⁷. Individuele producten worden eenmalig getest vooraleer ze een certificaat krijgen. Daarnaast wordt elk jaar een korf van producten steekproefsgewijs getest. Naleving van sociale criteria wordt geverifieerd via een systeem van sociale audits in de fabrieken waar het product wordt geassembleerd –en dus niet bij bedrijven verderop in de keten. Bij overtredingen moet de producent een plan opmaken voor correctieve actie. Ook TCO Certified is niet immuun voor de kritiek ten aanzien van verificatiesystemen. Zo kwam het in 2013-2014 in een storm van kritiek terecht na het toekennen van een certificaat aan de Samsung Galaxy S4, terwijl Samsung wereldwijd gezien wordt als een van de slechtere leerlingen van de klas op het vlak van arbeidsrechten¹⁸.

Bruikbaarheid? Via de online product finder¹⁹ kan het volledige gamma gecertificeerde producten bekeken worden. Daarnaast stelt TCO een stap-voor-stap gids voor aankopers beschikbaar op haar website²⁰. Het gebruik van het label is gratis.

EPEAT is geen certificatiesysteem, maar een online register²¹ dat toelaat om producten te vergelijken op basis van een aantal duurzaamheidscriteria.

Voor zowel desktops, laptops, tablets, smartphones als beeldschermen is de marktbeschikbaarheid voldoende.

De prestatiecriteria op het gebied van milieu en sociale verantwoordelijkheid hebben betrekking op het beheer van (gevaarlijke) stoffen, de selectie van materialen, het ontwerp voor het einde van de levensduur, de verlenging van de levensduur van het product, energieverbruik (min. Energy Star), het beheer van het einde van de levensduur, de verpakking, de beoordeling van de levenscyclus en de CO2-voetafdruk, de milieumanagementsystemen van het bedrijf (min. ISO 14001 of EU EMAS) en haar sociale verantwoordelijkheid (CSR). Het criterium 'sociaal verantwoord produceren' is weinig gespecificeerd: enige vereiste is 'transparantie over conflictmineralen in de producten'. Andere sociale aspecten (bv. respect voor ILO-conventies) worden gegroepeerd onder de noemer CSR, en worden als optioneel beschouwd.

EPEAT wordt beheerd door de Green Electronics Council, een non-profit organisatie die producenten en aankopers van elektronica samenbrengt, en streeft naar een verduurzaming van de elektronica-sector. Producten krijgen een rating (Gold, Silver, Bronze) naargelang hun prestaties op vlak van een aantal verplichte en optionele milieucriteria, en criteria op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Producten met een Bronze rating voldoen enkel aan de verplichte criteria, terwijl producten met Silver en Gold rating moeten voldoen aan respectievelijk 50 en 75 procent van de optionele criteria.

Bereik? Het EPEAT-register omvat 4 productcategorieën²² die het merendeel van de ICT-producten afdekken. Terwijl de milieucriteria vrij holistisch zijn, en de ganse levenscyclus in beschouwing nemen, komt sociale duurzaamheid slechts zijdelings aan bod, via het MVO-criterium. Op verschillende vlakken (bv. waar het gaat over repair for re-use) zijn de

¹⁰ Displays, notebooks, tablets, smartphones, desktops, all-in-one PCs, projectors en headsets. TCO zal voor de zomer van 2020 criteria publiceren voor 'imaging equipment'.

¹¹ TCO Certified zal normaliter voor de zomer van 2020 criteria publiceren voor 'imaging equipment'.

¹² Het legt voor enkele productgroepen één onderscheidend criterium vast (meestal minimum percentage gerecycleerd plastic). Producten die ook dat criterium halen, mogen ook de aanvullende TCO Certified Edge vermelding dragen.

¹³ In de praktijk gaat het dan vooral om het niet aankopen van zogenaamde 'conflictmineralen'.

¹⁴ Voor een volledig overzicht, zie <https://tcocertified.com/files/materials/summary-criteria-tco-certified.pdf>

¹⁵ Schipper, I. (2015). *TCO Certified Smartphones versus Fairphone. A Comparison of Sustainability Criteria*. Beschikbaar op <https://www.somo.nl/wp-content/uploads/2015/07/TCO-Certified-Smartphones-versus-Fairphone.pdf>

¹⁶ Zo wordt bijvoorbeeld nog systematischer aandacht besteedt aan (het opvolgen van) correctieve actie op het niveau van de fabrieken, en aan de manier waarop bedrijven omgaan met het probleem van de conflictmineralen.

¹⁷ Zie <https://tcocertified.com/verification-of-compliance-in-tco-certified/>

¹⁸ Cf. voetnoot 18.

¹⁹ Zie <https://tcocertified.com/product-finder/>

²⁰ Zie <https://tcocertified.com/step-by-step-guide-for-purchasers/>

²¹ Zie <https://www.epeat.net/>

²² 'Computers and displays', 'servers', 'imaging equipment', en 'mobile phones'.

EPEAT-criteria echter weinig ambitieus, wat meteen verklaart waarom zoveel producten een Silver of Gold rating behalen. Dit gebrek aan ambitie zou dan weer te maken hebben met de manier waarop het bedrijfsleven het proces waarbij standaarden en criteria tot stand komen, domineert²³.

Betrouwbaarheid? EPEAT werkt met een systeem van “self-declaration with after-market verification”, waarbij producenten geacht worden om zelf hun producten te registreren en een rating te claimen. Daarnaast moeten ze een door EPEAT erkend *Conformity Assurance Body* (gespecialiseerde auditfirma’s en laboratoria) onder de arm nemen voor eventuele verificatie. Jaarlijks wordt steekproefsgewijs een aantal producten uit elke categorie onderworpen aan zulke verificatie. Bij overtredingen worden ze publiek bekendgemaakt, en wordt het product verwijderd uit het EPEAT-register. Hoewel dit proces flexibel kan inspelen op een snel veranderende markt, is de externe controle beperkt. Toch worden elk jaar een aantal misbruiken vastgesteld. Er zijn echter geen zware sancties in geval van overtredingen, wat misbruik in de hand kan werken²⁴.

Bruikbaarheid? Het EPEAT-register kan gratis geraadpleegd worden. Er kan flexibel gezocht worden op basis van productcategorie of specifiek product, op merk, op het land waarin de producten op de markt gebracht worden, of op EPEAT-rating. Er bestaat zelfs de mogelijkheid om te zoeken op basis van specifieke duurzaamheidscriteria. Op haar website geeft EPEAT ook handige tips over hoe het systeem gebruikt kan worden door aankoopdiensten²⁵.

Energy Star is een Amerikaans label voor elektronische toestellen, dat beheerd wordt door het Environmental Protection Agency (EPA). Het is (was) het meest gebruikte en bekende label op vlak van energie-efficiëntie.

Verschillende andere certificatiesystemen verwijzen expliciet naar Energy Star criteria waar het gaat om energie-efficiëntie bij gebruik.

Bereik? Energy Star certificeert een breed gamma producten, waaronder computers, displays, en imaging equipment. Voor het verlopen van het EU Energy Star programma (zie onder) was de marktbeschikbaarheid voor alle geselecteerde productcategorieën hoog.

De focus ligt eenzijdig op energie-efficiëntie tijdens verbruik, en Energy Star kijkt op geen enkele manier naar andere criteria op het vlak van milieu of sociale duurzaamheid, noch naar andere fases in de levenscyclus van het product²⁶. Wetende dat het zwaartepunt van het energiegebruik tijdens de productiefase ligt en niet tijdens de consumptiefase, is dit een grote beperking.

Betrouwbaarheid? Producenten dienen hun producten te laten testen door onafhankelijke laboratoria die erkend worden door de EPA, en moeten de resultaten laten certifiëren door een erkend certificatiebureau. Gecertificeerde producten zijn ook onderhevig aan ‘post-market’ verificatie door dezelfde certificatiebureaus²⁷. Producten die niet voldoen aan de criteria mogen het Energy Star label niet langer gebruiken, en worden geafficheerd op de website.

Bruikbaarheid? Energy Star stelt een gratis product finder ter beschikking op haar website²⁸. In februari 2018 is het EU Energy Star programma, dat publieke aankopers binnen de EU verplichtte om te verwijzen naar Energy Star, verlopen. De Europese commissie raadt publieke aankopers dan ook aan om niet langer naar Energy Star te verwijzen²⁹. Desalniettemin kunnen publieke aankopers nog steeds gebruik maken van de lijst met producten die gecertificeerd werden voor het verlopen van de overeenkomst. Een andere (voorlopige) optie bestaat erin de achterliggende criteria van het label als eisen inzake energieverbruik te formuleren in een aankoopdocument, zonder daarbij Energy Star expliciet te vermelden. Op dit moment is er nog geen valabel alternatief voor Energy Star.

Tabel 1: Overzicht van ICT-productcertificaten

	BEREIK				BETROUW- BAARHEID	BRUIKBAAR- HEID
	Markt	Keten	Sociaal	Milieu		
TCO certified	+	+	+	+	±	+
EPEAT	++	±	±	+	-	+
Energy Star	++	--	--	±	+	±
Blauer Engel	-	+	--	++	+	+

23 Schaffer, M. (2017). *Electronics Standards are in Need of a Repair*. Report prepared for repair.org. Beschikbaar op <https://static1.squarespace.com/static/53821f30e4b07bedae103594/t/5982ea72e6f2e1930e9b4bb8/1501751930833/Report+-+Electronic+Standards+Are+In+Need+of+Repair.pdf>

24 OECD (2012). *Sustainable Materials Management: Making Better Use of Resources*. Parijs: OECD Publishing.

25 Zie <https://greenelectronicscouncil.org/resources-guidance/#contract>

26 Zie <https://www.labelinfo.be/nl/label/multimedia-communicatie-energy-star>

27 Voor meer informatie zie https://www.energystar.gov/partner_resources/products_partner_resources/brand_owner_resources/verification_testing_products

28 Zie <https://www.energystar.gov/productfinder/>

29 Voor meer informatie zie <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-efficiency/energy-efficient-products/energy-star>

Naast de bovengenoemde voorbeelden bestaan er nog andere type-I ecolabels die –toch in theorie– toepasbaar zijn op ICT-producten. De bekendste voorbeelden zijn Blauer Engel, dat in 1978 werd opgericht door de Duitse overheid, en het EU-Ecolabel, het officiële Europese ecolabel dat erkend wordt door alle lidstaten. In beide gevallen gaat het om betrouwbare en selectieve³⁰ labels die focussen op productgebonden milieu-aspecten. Ze hebben beide sterke verificatiesystemen, waarbij de overheid een belangrijke rol speelt. Het grote probleem is de marktbeschikbaarheid: afgezien van multifunctionals en printers met het Blauer Engel label, zijn er vooralsnog weinig andere ICT-producten die één van beide labels dragen.

MVO-standaarden

Naast certificatie op het niveau van producten bestaan er ook standaarden die focussen op organisaties en managementsystemen. Veruit het bekendste voorbeeld zijn de ISO-standaarden. De **International Organization for Standardization (ISO)**³¹ is een onafhankelijke internationale NGO die standaarden ontwikkelt die gericht zijn op het waarborgen van de kwaliteit, veiligheid, en efficiëntie van producten, diensten, en systemen. Overheden en internationale organisaties nemen actief deel aan het vormgeven van ISO-standaarden, welke een afspiegeling moeten zijn van de internationale normen binnen een bepaald domein, en vaak vertaald worden in wetgeving. Indien een bedrijf of product voldoet aan de normen en criteria binnen een bepaalde standaard, kan het in vele gevallen ook een certificaat aanvragen.

Op vlak van duurzaamheid zijn de belangrijkste standaarden ISO 14001 (*environmental management*) en ISO 26000 (*social responsibility*). Daarnaast bestaan er ook ISO-normen (bv. ISO 20400 over *responsible purchasing*) die organisaties kunnen helpen bij het ontwikkelen van een duurzaam aankoopbeleid³². Zowel bij ISO 14001 als bij ISO 26000 ligt de focus op het niveau van managementsystemen, eerder dan op het meten van de duurzaamheidsprestaties van een organisatie. Certificatie is enkel mogelijk voor ISO 14001, en (nog) niet voor ISO 26000.

ISO 14001 is de regel eerder dan de uitzondering bij grote bedrijven. Het biedt aankopers bepaalde garanties dat leveranciers beschikken over een degelijk milieumanagementsysteem. Toch is ook ISO, ondanks haar betrouwbaar imago, niet immuun voor uitdagingen op vlak van verificatie, en is het niet gegarandeerd dat bedrijven met een ISO-certificaat ook effectief voldoen aan de vooropgestelde criteria³³. Een

bijkomende uitdaging is dat in heel wat aankoopdossiers van ICT-hardware de inschrijvers niet de producenten zelf zijn (soms wel een dochteronderneming), maar een reseller. In zoverre een ISO 14001 certificaat überhaupt haalbaar is voor een vaak kleinere reseller, is het de vraag of het in deze wel zo relevant is vanuit een duurzaamheidsperspectief. Waar leveranciers melding maken van **ISO 26000** kan dit gezien worden als een indicatie dat ze hun sociale verantwoordelijkheden serieus nemen, zonder meer. Hoewel er voor ISO 26000 geen mogelijkheid bestaat tot certificatie, zijn er toch bedrijven zijn die het tegendeel beweren³⁴.

Duurzame grondstoffen

De certificatiemechanismen die tot dusver besproken werden focussen vooral op de productie, het gebruik, en de recyclage van ICT-producten (de rechterzijde van fig.1); en besteden relatief minder aandacht aan de initiële fases van grondstoffenontginning en -verwerking (de linkerzijde van fig.1). In zoverre sociale of ecologische problemen aan 'het begin' van de keten in beschouwing genomen worden is het veelal indirect, via verwijzingen naar bestaande duurzaamheidsinitiatieven in de mijnbouw. Het is belangrijk dat aankopers op de hoogte zijn van zulke initiatieven, al was het maar om te kunnen inschatten of de verantwoorde aankoop van mineralen überhaupt op de agenda staat van hun leveranciers.

Een eerste bekend voorbeeld is het **Responsible Minerals Assurance Process (RMAP)** van het Responsible Minerals Initiative (RMI), een sectoroverschrijdende coalitie van bedrijven die werkt aan de verduurzaming van hun mineralentoevoer. Waar de RMAP van toepassing is op een breed gamma van mineralen, bestaan er ook initiatieven die focussen op één specifiek mineraal. Een voorbeeld is de **List of Good Delivery** van de London Bullion Market Association (LBMA), de belangrijkste sector-organisatie binnen de goudraffinage. De goudraffinaderijen die opgenomen worden in deze lijst voldoen aan een set van criteria op het vlak van kwaliteit, maar ook op het vlak van duurzaamheid. De duurzaamheidseisen worden opgelijst in de 'LBMA Responsible Gold Guidance'.

Het merendeel van deze initiatieven is geïnspireerd door de **OESO-richtlijnen inzake 'gepaste zorgvuldigheid'** voor bedrijven, en dan met name de *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct* en de *Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas*. Deze richtlijnen worden ook steeds vaker vertaald in bindende wetgeving, zoals de EU-wetgeving op conflictmineralen die in 2021 in werking zal treden.

³⁰ In het geval van het EU-Ecolabel wordt slechts 10-20 procent van de producten die beschikbaar zijn op de markt gecertificeerd.

³¹ Een tweede bekend milieumanagementsysteem is het Europees Milieumanagement- en Audit Schema (EMAS) Globaal genomen kan EMAS gezien worden als iets verregaander dan ISO 14001. EMAS stelt in vergelijking met ISO 14001 o.a. strengere eisen inzake de meting en beoordeling van milieuprestaties aan de hand van doelstellingen en streefcijfers en de voortdurende verbetering van deze milieuprestaties. Het verplicht tevens een informatieverstrekking aan het brede publiek via de gevalideerde milieuverklaring. Daar weinig grote Europese bedrijven actief zijn in de ICT-productiesector, is EMAS echter niet wijdverspreid bij ICT-producenten en dus weinig bruikbaar bij aankoop van ICT hardware. Meer info: https://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/leaflets/emasleaflet_nl.pdf

³² Zie bijvoorbeeld <https://www.webtooliso20400.nl/en/quickscan-vragen>

³³ Heras-Saizarbitoria, I., Dogui, K., & Boiral, O. (2013). Shedding light on ISO 14001 certification audits. *Journal of Cleaner Production*, 51, 88-98.

³⁴ Zie bijvoorbeeld <http://www.ethicalcorp.com/stakeholder-engagement/analysis-iso-26000-certification-denied>

Tegelijk ligt de focus van vele duurzaamheidsinitiatieven in de grondstoffensector vooral op het bannen van de handel in ‘conflictmineralen’, wat een eerder reductionistische visie is op duurzaamheid in de mijnbouwsector. Ze focussen ook op één of op enkele schakels in de keten, en dan met name op het certifiëren van smelterijen en raffinaderijen. Tot slot gebeurt verificatie meestal via een systeem van audits, waarvan de beperkingen intussen gekend zijn.

‘Beyond Certification’: alternatieve systemen

De toenemende kritiek op duurzaamheidscertificatie heeft niet enkel aanleiding gegeven tot innovatie binnen het certificatielandschap, maar heeft ook de roep om alternatieve systemen steeds luider doen klinken. Deze alternatieve systemen kunnen vele vormen aannemen³⁵. Hier beperken we ons tot een korte bespreking van twee bekende systemen die nuttig kunnen zijn voor aankopers van ICT-producten: Ecovadis en Electronics Watch.

Ecovadis is een Frans bedrijf dat een platform heeft opgezet dat aankopers in staat moet stellen om de duurzaamheidsprestaties van hun (potentiële) leveranciers te evalueren en te vergelijken. Leveranciers krijgen een

scorecard, waarop ze voor 21 indicatoren binnen 4 categorieën (milieu, arbeids- en mensenrechten, ethiek, duurzaam aankopen) een score op 100 krijgen. EcoVadis werkt niet met audits, maar heeft een eigen methode ontwikkeld om bedrijven te evalueren. Het vraagt aan leveranciers om een vragenlijst in te vullen en om de nodige documenten aan te leveren om hun antwoorden te staven. Vervolgens wordt deze informatie gescreend door een team van analisten, die in de mate van het mogelijke trachten om de informatie te trianguleren, en om de visie van externe stakeholders mee te nemen³⁶.

Hoewel Ecovadis duidelijke voordelen heeft op het vlak van overzichtelijkheid en gebruiksgemak, blijven belangrijke vragen onbeantwoord. Zo focust de methode (net als ISO 14001) in de eerste plaats op de ‘papierrealiteit’, eerder dan de realiteit op het terrein. Leveranciers worden geacht om zelf de nodige informatie aan te leveren, en hoewel Ecovadis de nodige systemen in plaats heeft om zulke informatie te verifiëren, is er geen externe controle. Tenslotte is toegang tot de diensten en producten van EcoVadis betalend, wat de bruikbaarheid voor publieke aankopers en kleinere bedrijven enigszins beperkt. In vele gevallen kan echter indirecte informatie ingewonnen worden over de rating van een bedrijf, en zijn leveranciers ook bereid om hierover te communiceren.

Electronics Watch (EW) is een NGO die zich bezighoudt met het monitoren van arbeidsomstandigheden doorheen de ICT-productieketen, en met het sensibiliseren en ondersteunen van publieke aankopers. Hoewel de focus in eerste instantie ligt op werkomstandigheden bij ICT-productie, onderneemt EW ook schuchtere pogingen om te kijken naar werkomstandigheden bij grondstoffenontginning.

Specifiek tracht EW om ICT-productie in lijn te brengen met de *Electronics Watch Code of Labour Practices*. Het biedt ook een alternatief voor sociale audits, in de vorm van ‘worker-driven monitoring’, waarvoor het samenwerkt met een netwerk van lokale monitors (vaak lokale vakbonden en NGO’s). De interviews gebeuren door opgeleide lokale personen, grotendeels *off-site*, en op basis van vertrouwensrelaties. Worker-driven monitoring vindt plaats tot in tier-3, en EW verwacht dat ICT-producenten ‘gepaste zorgvuldigheid’ op vlak van mensenrechten (*Human Rights Due Diligence*)³⁷ toepassen doorheen hun toeleveringsketens. EW is gebaseerd op een systeem van betalend lidmaatschap: in ruil voor hun lidgeld (dat in verhouding staat tot de totale ICT-aankoop) krijgen publieke aankopers ondersteuning (bv. bij onderhandelingen met leveranciers) en toegang tot het netwerk van lokale monitors. Door het uitbouwen van haar ledenbestand wil EW geleidelijk haar impact op de markt vergroten.

EW heeft een aantal duidelijke voordelen ten opzichte van andere systemen. Zo stimuleert het collectieve actie door publieke aankopers, waardoor de potentiële marktimpact vergroot. De grootste sterkte zit in het systeem van worker-driven monitoring, dat mogelijk een antwoord kan bieden op de toenemende kritiek ten aanzien van auditsystemen. Dit systeem stelt risico’s voor arbeiders –eerder dan risico’s voor bedrijven– centraal, en geeft arbeiders een actieve rol in de verificatie: ze krijgen inzicht in monitoringrapporten; krijgen vormingen omtrent hun rechten; en worden actief betrokken bij correctieve acties na vastgestelde problemen. Dit systeem slaagt erin om een realistischer beeld scheppen van de situatie op het terrein, en als dusdanig de problemen identificeren die er echt toe doen voor gewone arbeiders. Tegelijk krijgen monitoringpartners –in tegenstelling tot auditbedrijven– niet altijd toegang tot de werkvloer. Dit is met name een probleem in landen als China of de Filipijnen, waar de vrijheid van meningsuiting en vereniging geenszins gegarandeerd is. EW focust enkel op het sociale luik, en ecologische vragen worden slechts op indirecte wijze in rekening genomen. Tenslotte kan ook het betalend lidmaatschap een barrière vormen, en is EW vooralsnog exclusief gericht op publieke aankopers.

35 Voor een overzicht van verschillende soorten initiatieven om de (sociale) duurzaamheid van toeleveringsketens te verbeteren, zie Verbrugge & Huyse (2018). *Towards socially sustainable supply chains*

36 Persoonlijke communicatie met Wim Peeters, vice-president business development bij Ecovadis.

37 Human Rights Due Diligence is een kernconcept in de VN-richtlijnen omtrent bedrijven en mensenrechten, die in 2011 unaniem werden goedgekeurd door de VN-mensenrechtenraad.

Conclusie

Vele aankopers worden geconfronteerd met capaciteitsbeperkingen en met een prijslogica die, ondanks mooie voornemens, dominant blijft. Deze beperkingen verklaren meteen de populariteit van systemen als TCO Certified en EcoVadis, die aankopers een ‘quick fix’ beloven. Hoewel zulke initiatieven wel degelijk een plaats verdienen in een duurzaam aankoopbeleid, heeft de analyse in dit document duidelijk aangetoond dat ze ook belangrijke tekortkomingen hebben, en dat ze daardoor geen sluitend antwoord bieden op de veelheid aan uitdagingen in de ICT-productieketen. Waar certificaten als TCO en Blauer Engel nog bepaalde garanties kunnen bieden omtrent de milieu-impact van ICT-producten, en relatief gemakkelijk verwerkt kunnen worden in aankoopdossiers, zijn de sociale dimensies van duurzaamheid veel moeilijker aan te pakken.

Eerder dan op zoek te gaan naar een ‘quick fix’, is het belangrijk dat aankopers nadenken over *waarom* ze al dan niet beslissen om met bepaalde initiatieven aan de slag te gaan. Idealiter past zulk een kritische reflectie binnen een breder beleid van **‘gepaste zorgvuldigheid’** (*Due Diligence*). Een volledige bespreking van het concept gepaste zorgvuldigheid –dat haar oorsprong vindt in de accountancy, maar steeds meer ingang vindt in het duurzaamheidsdenken– ligt buiten het bestek van deze oefening. Toch is het nuttig om enkele

krachtlijnen mee te geven³⁸. Zo dient bij het vormgeven van een duurzaam aankoopbeleid ten allen tijde vertrokken te worden vanuit een gedegen begrip van risico’s. Hoe draagt de eigen organisatie bij aan het ontstaan of voortbestaan van risico’s voor mens en milieu, zowel in haar eigen activiteiten als in haar toeleveringsketens? Wat zijn de sociale en ecologische gevolgen van een aankoopbeleid dat erop gericht is om leveranciers zo snel en zo goedkoop mogelijk producten en diensten te laten aanleveren? Op basis van zulk een risico-begrip kunnen prioriteiten gesteld worden, en kan nagedacht worden over een gepast en realistisch (gegeven de capaciteit van een organisatie en de context waarin ze opereert) plan van aanpak. Dit plan van aanpak dient op regelmatige basis geëvalueerd en waar nodig aangepast worden. Er dient ook transparant gecommuniceerd te worden over de gevolgde aanpak –zelfs waar de impact beperkt blijft. Dit kan als onderdeel van formele duurzaamheidsverslaggeving, maar bv. ook in de vorm een aparte sectie op de website van het bedrijf/organisatie. Tenslotte –en dit is allicht het belangrijkste– hecht een beleid van gepaste zorgvuldigheid centraal belang aan open dialoog, en dan in de eerste plaats met leveranciers en met ‘rechthebbenden’ (lees: arbeiders). Enkel door duurzaamheidsvraagstukken bespreekbaar te maken, en door de drijfveren van verschillende actoren in de ICT-keten te begrijpen, kan échte impact gerealiseerd worden.

Over de auteur

Boris Verbrugge is senior onderzoeker bij de onderzoeksgroep duurzame ontwikkeling van HIVA-KU Leuven. Bij HIVA verricht hij onderzoek naar sociale duurzaamheid in globale productieketens. Daarnaast is hij werkzaam als postdoctoraal onderzoeker aan het IOB (Universiteit Antwerpen), waar hij onderzoek doet naar dynamieken in de globale goudsector.

Contact: boris.verbrugge@kuleuven.be

<https://hiva.kuleuven.be>

Parkstraat 47 box 5300
B-3000 Leuven
T +32 16 32 33 33
hiva@kuleuven.be

³⁸ Meer informatie over (de operationele implicaties van) een Due Diligence aanpak kan gevonden worden in de OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct. Zie <https://www.oecd.org/investment/due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct.htm>

